St.-Franciscusschool, AMSTERDAM 1949 – 1955 J.A. Heitmann

Roomskatholieke Lagere School door de Broeders van Huijbergen (c.f.h.).
Naam voluit van de congregatie: Broeders van de Onbevlekte Ontvangenis der Allerheiligste Maagd en Moeder Gods Maria.
Gesticht door mgr. Van Hooydonk, bisschop van Breda, op 25 september 1854.
Diocesane congregatie die de regel volgt van de Derde Orde van St.-Franciscus van Assisi, echter niet als derde orde bij een eerste orde is aangesloten.
De leden leggen eenvoudige geloften af van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid.
De congregatie wijdt zich aan onderwijs en opvoeding van jongens uit alle standen, ook wees- en voogdijkinderen.

Het officiële schooladres heeft geluid: Van Hilligaertstraat 31, Amsterdam.
De scholen (Cornelis, Franciscus en Theodorus) hebben bestaan van 1926 tot 1975.

Het was geen school van ouders die normalerwijze hun kinderen lieten "doorleren".
Van de St.-Cornelis Guus Bakker en van deze Jos Heitmann die naar het St.-Ignatiuscollege gingen. Er waren zelfs ordinaire jongens als: "Vissen doe je met maden die jij uitpoept!"
De leerlingen dienden zich voor aanvang van de lessen buiten voor het schoolgebouw zich per klas in rijen op te stellen om dan na elkaar de school te betreden.
Klaslokalen met grote ramen en kleine zitbanken voor twee leerlingen.
Geraniums waarvan de potten driemaal 's jaars werden ondergedompeld.
Potkachel op turf gestookt. Een deugniet legde er wel een stinkend elastiekje op.
Schoolmelk uit mooie met aluminiumdop voorziene kleine flesjes waaronder sommige lichtgroen die ten zeerste begeerd werden.
We likten wel aan de pen voor de inktsmaak. Altijd een pipetflesje met chloor teneinde de inkt op papier te kunnen wissen.

Het zusje van een leerling werd door de zware bakkerskar doodgereden. Er werd aandacht aan besteed.
Er waren broeders die het woord *koningin* met een zachte g uitspraken, en hun zuidelijke afkomst dus zo verraadden.

Godsdienstige zaken:
Katechismus (met K) ten gebruike van de Nederlandse Bisdommen, voorgeschreven voor het Bisdom van Haarlem door zijne hoogw. Excellentie Mgr. Joannes Petrus Huibers, bisschop van Haarlem. Gedateerd 15 VIII 1948. Ik bezit een facsimile.
Heilige Latijnse mis geleerd door driemaal nazingen. Het Gloria ken ik nog tot Domine Fili.
De beelden in de kerk worden niet aanbeden doch *vereerd*.
Prijselijke verhalen over de Zoeaven, wellicht onder invloed der geschriften van Willem Jan Frans Nuyens.
Kinderen uitvragen of aan de zondagsplicht wordt voldaan, wellicht niet altijd eerlijk antwoord. Een jongen verontschuldigde zich zelfs dat de stoppen thuis waren doorgeslagen. "Dit is erg", zei de broeder.
De gehele klas verplicht ter biecht in de Vredeskerk.

Er moet een bibliotheek zijn geweest. Boeken zoals Dik Trom en Pietje Bell werden niet op school toegelaten: "Die hebben wij hier niet." Deze zijn vanwege de illustraties van antiquarische waarde.

Eerste klas (1949-1950) **Broeder Matthias**, een schat van een man van wie de moeders wel gedacht hebben dat hij te soft was. Hij instrueerde de jongens vooral niet naast de pot te plassen en waarschuwde ons dit te gaan controleren. Ik herinner me nog goed dat de moeders de man niet vertrouwden maar dit kan ook liggen aan de onmannelijke indruk die hij maakt. Ik geloofde sterk in het bestaan van aardmannetjes en bezat daarvan een prachtig geïllustreerd boek. Toen ik daarover sprak verzekerde de broeder mij dat ze *echt niet* bestaan!

Tweede klas (1950-1951) **Broeder Claudius**, gitzwarte haren, gaf naschoolse vrijwillige Franse les, ontzettend leuk: "Papa fume une pipe..."

Derde Klas (1951-1952) **Broeder Ferdinand**.
De man kon harmonium spellen met tien vingers - een massale klank producerend.

Vierde klas (1952-1953) **Broeder Ferrerius** maar herinnerd wordt wel dat de man sadistische billenkoek kon geven! Alhoewel lijfstraf alom in die tijd niet ongebruikelijk denken wij na het Rapport Deetman daar nu enigszins anders over.

Een gymleraar "Satan" die een weerspannige klas talloze malen de schoenen uit en aan liet doen. Het was inderdaad een hel maar men gehoorzaamde nadien stipt. Ik heb niet de indruk dat hij een bevoegde leerkracht geweest is.

Vijfde klas (1953-1954) **Broeder Augustinus** (=Panen, G.J. *17 VIII 1913 te Hoogerheide, vlak naast Huijbergen, +12 VI 1996 te Huijbergen), een wijs mens, waardigheid en "*Haltung*", sprak met een sonore stem naast verzorgd Nederlands (wat gedragen taal) ook goed Duits, had schitterend beschilderde triplex-vogels aan de klassemuren waarop prijsnummertjes konden worden gehangen voor competitie; schrijver sub nomine suo van "scout-romans" waarvan ik "De geheimzinnige Hoeve" (~1946), speelt in de Steertse Duinen, heb herlezen.

De jeugdroman "Geheimen aan het Zwarte Ven" (~1955) is als aanwinst verworven door het Stadsarchief Breda in VI 2002. Ik luisterde indertijd op woensdagmiddag naar het N.C.R.V.-programma "Jeugdland" waarin een roman van de schrijver werd besproken. De volgende dag verhaalde ik dit waarop broeder Augustinus zich verrast en uiterst geïnteresseerd toonde.
Las voor uit de roman "Caius is een ezel": een vrolijk en spannend detective-verhaal uit het oude Rome voor de jeugd" / door Henry Winterfeld (1955); vertaling uit het Duits (1953) door Louis Thijssen; tekeningen van Charlotte Kleinert. Ook deze roman heb ik herlezen en er nog van genoten.
De onderwijzer kreeg een nieuwe lessenaar waarvan de houtverbindingen zwaluwstaartjes zijn, ik keek altijd met bewondering naar deze productiewijze.
Als de broeder boos was sprak hij over "de wonde die genezen moet". Hij was karig met zijn woorden en ieder voelde de ernst. Toch heeft een kwajongen de grote klok doorgedraaid zonder op de kwartslag te letten. Hierdoor geraakte de klok defect.

Uit de necrologie:
Toen er in Amsterdam tijdens de Hongerwinter gebrek aan voedsel was, ging hij er op uit om eten bij elkaar te bedelen voor de broeders, maar ook voor de gezinnen die het hard nodig hadden. Dikwijls maakte hij verre, barre tochten met hachelijke momenten, maar het liep meestal goed af. Eenmaal ontsnapte hij ternauwernood aan de dood. De Duitsers hielden hem en Br. Liberius aan terwijl zij een kar met eten voortduwden. Ze moesten met

hun handen omhoog tegen de muur staan en werden bedreigd door de Duitsers, die lang pistolen op hen richtten. Het liep gelukkig nog goed af. Die hele oorlog heeft Br. Augustino beschreven in een tiental schriften.

Tenslotte nog wat over zijn schitterende loopbaan:
Van 1937 t/m 1938 was hij onderwijzer GLO op Ste.-Marie te Huijbergen
Van I 1939 t/m IX 1961 was hij dus onderwijzer aan de St.-Franciscusschool te Amsterdam.
Op IX 1961 werd hij tot hoofd van de St.-Tarcisiusschool aan de Havermanstraat te Breda benoemd en vervulde deze functie tot VIII 1967.
Op VIII 1967 werd hij benoemd tot hoofd van de St.-Theodorusschool in de Roerstraat te Amsterdam (een *beter* schoolpubliek uit Rivierenbuurt) tot aan zijn pensionering op 1 VIII 1976.

In deze vijfde klas kwam een missionaris een voordracht geven. Dit had best de bedoeling jongeren voor dit beroep warm te maken. Na afloop vroeg de spreker aan de gastheer Augustinus heel zachtjes (maar ik kon het scherp horen) of er nog roepingen waren? "Een misschien", moet Augustinus geantwoord hebben. "Zo weinig?", was de verbaasde reactie. Wat had die man dan gewild?
Ook kwam er een Afrikaan vertellen over de missie. Als afsluiting van zijn verhaal demonstreerde hij een emmer met water op zijn hoofd. Dit was voor ons sensationeel!
De bedoeling hierachter is weldegelijk roepingen te laten ontkiemen of te doen bevorderen.

Na Augustinus' pensionering volgde hij een cursus bosbouw. Als vrijetijdsschilder vervaardigde hij landschappen (zonder mensen). Een tentoonstelling van te verkopen doeken is op de website van de Congregatie van de Broeders van Huijbergen.

In deze tijd 1955 werd een tent opgezet op "Het Zwarte Landje", een braak terrein tussen De Oude RAI en het Amstelkanaal. Wij na schooltijd met z'n allen erheen. Het bleek een evangelisatiepraktijk te zijn van de protestanten. De katholieke schoolleiding heeft dit bemerkt en ons werd duidelijk te verstaan gegeven dat *nogmaals* bezoek kon leiden tot verwijdering van school. Dat kwam aan!

Oude RAI: voor het eerst koningin Juliana gezien bij de opening van een tentoonstelling. Drommen mensen maar wij konden naar voren glippen. (Overigens verrieden sommige broeders hun zuidelijke afkomst door het woord koningin met zachte-g uit te spreken.)
Naast dit allang afgebroken tentoonstellingsgebouw aan de Ferdinand Bolstraat was een elektra- en elektronicawinkel alwaar ik mij voor het eerst aan de televisie in de etalage kon vergapen.

Klasgenoten St.-Franciscusschool 5e klas 1953-1954:

Hans Aalberse
Robbie Boogaart
Jan Gaarenstroom
Peter de Haas
Kees Harte
Joseph Heitmann
Jopie Helm
Reinier Helmreich
Jef Kieft
Jopie Kuilboer
Bennie Kuiper
Hans Laddrak
Sjakie van de(r) Looij
Gerard Maatman
Gerrie Mittelmeijer
Henk Neep
Ewald Nijndorf
Peter Ostendorf
Schelte Peerenboom
Henk Plasmeijer
Theo Reurings
Piet van Rijm
Hans Rijnbeek
Martin Schaefers
Jantje Visser
Willy Westerveld
Joop van Wieringen
Nico Zaal
Theo Zwaga
Wietze Zwaga

Augustinus 5e klas 1953-1954. Zie verder Beeldbank

Zesde klas (1954-1955) **De Heer P.C.J. van Hout**, nerveuzig type dat weliswaar in dit jaar hertrouwde maar het volgend jaar in klas drie ging werken wegens nerveuziteitsprobleem. Ook toen al was het lager onderwijs bepaaldelijk zenuwslopend!

Zingen van:

Daar was (zat) een sneeuwwit vogeltje (Oud Vlaams minnelied).
Guten Abend, gut' Nacht Mit Rosen bedacht (Johannes Brahms).
Maria die zoude naar Bethlehem gaan, kerstavond voor de noene (Kerstlied).

Muziekles waarschijnlijk van een onderwijzer in opleiding. Wij leerden kennen middels een heldere en kleurrijke tijdlijn de sonate-structuur van *Eine kleine Nachtmusik* (serenade) KV 525 uit 1787 van Mozart. Deze tekening bezit ik nog. Een andere muziekleraar was vol bewondering over het genie Mozart die in 1770 het *Miserere* van Allegri uit de Sixtijnse kapel onmiddellijk uitwendig kende en opschreef waarmee de muziekwereld er kennis van kreeg. De schoolradio was al populair in Nederland maar niet eens zo'n een succes hier. Hij was namelijk niet uitgesproken katholiek! De school-TV zal eerst op 22 X 1963 komen!

In de speelpauze kochten wij een vers puntje bij de bakker. De onderwijzer waarschuwde ons dat onregelmatig eten ongezond is.
Wij speelden overal, al of niet met kattenkwaad. Konden water gooien vanuit de paardenbak Cornelis Troostplein. Niet ongevaarlijk spel was zwavel van de luciferkoppen voorzichtig te draaien in de windingen van de bout om deze met een knal op de grond te horen vallen. (Kinetische energie omgezet in warmte). Buurtbewoners moeten bij de schoolleiding geklaagd hebben want ons werd de beoefening van dit vermaak strengstens verboden.
De onderwijzer vertelde van een moordzaak op de heer Bus aan de Overtoom. Toen wij buiten kwamen speelden wij de zaak (onbloedig) na, de fantasie van kinderen is groot, met Schelte als lijk. Laat ik in later jaren nu een boek lezen met 'n titel als "Verdachte sta op!" waarin juist deze geschiedenis wordt beschreven!

Schoolplaten van J. H. Isings (1884-1977). Deze illustrator heeft er 44 gemaakt. De spannende Kruistochten spraken zeer aan: een *muzelman* werd zonder pardon gedood.

Hoed af bij passeren van een cortège.
Wist slim volgens de rekening van Bartjens saldi van het toenmalige type spaarbankboekje op te nemen vlak na de eerste of de 15e elker maand opdat er geen halve maand renteverlies is. Velen zullen hieraan nooit gedacht hebben! Wij leerden dat je geld niet gemakshalve in een potje in de grond stoppen maar moet beleggen, ja zelfs dat het latere leven geen bezigheid is om je door een rijstebrijberg door te eten! Schoolvoetbal Amsterdamse competitie waarin de St.-Franciscus doordrong tot de finale. Tegenstander was een school uit de Jordaan. De foto's van de desbetreffende elftallen werden gepubliceerd in het toenmalig Wiering's Weekblad. Maar wat een verschil tussen de ranke jongenslijven van ons elftal en de plompe volkslichamen der volksbuurt! Wij verloren. Ik herinner mij nog tussen vreselijke volksouders gezeten te hebben die hun mond niet dicht hielden.
Zangles met beoefening van de canon als "Guten Abend, Guten Nacht" en de kwijnende mineurmelodie van "Daar was een sneeuwwit Vogeltje".
Stelde voor vóór de klas de heer Jan Willem Roskam naar wie een kampeerhuis te Nunspeet vernoemd was. Van Hout prees zijn gast. Wij hebben in dat huis met de klas, de heer van Hout en broeder Augustinus een paar dagen doorgebracht maar die dagen hebben geen prettige herinnering opgeleverd gezien de voortdurende tijdsbesteding aan voetballen. Ik heb daar nooit van gehouden en deed ook niet mee met de jongensgesprekken over deze sport. Ook houd ik helemaal niet van sport in het algemeen. Aan tafel kreeg de onderwijzer een schaaltje chocoladekorrels. Als gulle tafelheer mochten alle aangezeten kinderen één theelepeltje op een boterham doen.
Museumles in Rijks- en Stedelijk Museum. De klas werd gesplitst. Onze ad hoc-leraar was zelf tekenaar maar gaf blijk van onverschilligheid. Als wij het andere klasdeel zagen onderwezen worden door een gesticulerende explicateur moesten wij het doen met een zwijgzaam mens die in een zakboekje zat te lezen... Hij gaf ons de opdracht het meest expressionistische schilderij te zoeken. Noem je dat instructie? Jawel, achteraf bezien hebben wij *onszelf* les gegeven!

Voor de deur van de HEMA aan de Ferdinand Bolstraat vond ik een mini-aanstekertje van een sigarettenmerk. Ik liet het de klasgenoten zien waarop een jongen uit de Van Woustraat beweerde dat het *zijn* eigendom was dat hij *ausgerechnet* daar had verloren... Ik wilde het niet afgeven. De jongen bleef aandringen en luidruchtige eisen stellen waardoor de klas werd afgeleid. De heer van Hout bood aan de jongen de aansteker te geven en mij het dekseltje te laten behouden - een origineel Salomonsoordeel. Toen vergaf ik die jongen de gehele aansteker maar en het probleem was voorbij. Het is als André Gide in zijn dagboek zegt: het vileine gedrag van de volwassene is bij spelende kinderen al zichtbaar!

De heer van Hout kreeg eens op zijn verjaardag een heuse klapsigaar. Hij moest geschrokken zijn.
Een zoon van hem is in Nederlands Indië geweest, wellicht als dienstplichtig militair. Toen deze de spot dreef met iemands tulband werd hij in de nacht overvallen en overgoten met heet water. Een dochter zat op een vermaard zangkoor van Renske Nieweg, opgericht op 26 oktober 1940 te Amersfoort, aanvankelijk een kleine zanggroep "Het Nederlandsche Lied". Rijk Mollevanger heeft hierover herinneringen opgeschreven.

Een kleine jongen stak zijn hoofd door het smeedwerk van het groene hek aan de Van Hilligaertstraat en kon het niet meer uit halen. Het kind weende zeer. Toen verschijnt er een passant, neemt de situatie op, grijpt kloek in de *gehele* jongen door het gat te laten glijden en vallen waardoor hij vrij komt.

Ingevolge de zedenopvattingen van die tijd werd de ouders middels een stenciltje aangemaand de kinderen niet te lang in bed te laten liggen. Een dergelijk verzoek is heden ten dage ondenkbaar. Schriftelijk werd de ouders verwittigd dat een stalker of voyeur zich in de buurt ophield.

Vol trots bezat ik al de **Bos Atlas** uit 1949. Uiteraard was Nederlandsch Indië uitgebreid cartografisch vertegenwoordigd als ook (nog) in de Bos Atlas van 1956. De kaart van Java met de rits aan vulkanen zelfs met twee uitslaande pagina's!
Ook was op school nog literatuur afkomstig uit de koloniale tijd. Ik herinner mij een boek over Java waarin de dorpsbevolking werd onderdrukt door de duivelse macht van de tovenaar/medicijnman. Wie niet gehoorzaamt werd nachtelijk zijn hut met brandende pijlen verwoest. Ook bezat deze autoriteit een stof (ik denk aan natrium) om demonstratief het water in te werpen waarop een hevige borreling ontstond. De watergeesten antwoordden hiermee en de bevolking werd danig geïntimideerd.
Natuurlijk dient deze schoolse informatie om de missionaris zijn verlichtende werk te laten illustreren.

Pa Kromo-kinderen zijn halfbloeden die door de autochtone bevolking traditioneel werden verwaarloosd of beter gediscrimineerd zouden wij nu zeggen. De kerk ving hen liefdevol op en gaf hun een opleiding. Is dit immers niet de leefregel dezer congregatie? Wie weet hoe velen nog naar Nederland geëmigreerd zijn!
Straffen in de ontoegankelijke binnenlanden werden opgelegd als *gepaald worden* met een pijnlijke doodsstrijd. Ook de koloniaal was nooit zeker van de des inlanders betrouwbaarheid. Met nadruk wordt beweerd dat een dergelijke vriendschap hem *ooit* duur te staan kan komen. Er waren immers altijd tropenkolderieke gestoorden die kwistig met de kris rondliepen te zwaaien. Voordat je het in de gaten hebt is je lijf geript.
De zwaarste straf onder het koloniale regiem was de doodstraf door ophanging. Zelfs zij van adellijke afkomst die zich weigerden te onderwerpen aan de koloniale *white man's burden* kregen de doodstraf. Dergelijke foto's van openbare terechtstellingen komen in Holland niet meer in de publiciteit, wat wel begrijpelijk is, evenmin worden de twee politionele acties gememoreerd of het moet kennelijk van pas komen.

De kerk heeft derhalve veel goed werk verricht het primitieve bijgeloof en de angst voor primitief animisme te bestrijden. Ik herinner me een leesboek dat de tovenaar angst aankweekte voor zijn macht. Wie tegenstand bood werd in de nacht zijn hut in brand gestoken door een brandende pijl op de boog.

Herdenking van de Bevrijding 1955 geschiedde slechts door wat verzetsblaadjes voor het schoolraam te zetten. In heel Amsterdam-Zuid werd volksvermaak gehouden en voor kinderen spelen met prijzen georganiseerd. Met touwtrekken won ik een vrijkaartje voor een rondvaart. Herdenking ook van de heldhaftige redding der slachtoffers in de Watersnoodramp te Zeeland van 1953 voor Amsterdamse scholen. In het Olympisch Stadion was een hardboardhuis getimmerd met een zogenaamde drenkeling op het dak. Hij werd door een echte helikopter opgehesen en is gered. Echter, waar de regie niet op gerekend had, door de harde stromingen van de wieken vloog het dak van het huis af!

Er was medische controle op hoofdluis.

Het fraaie bakstenen gebouw hoek Pijnackerplein/Ferdinand Bolstraat was in de bezettingsjaren de Tulp-Kazerne door de Politie *(informatie van Rijk Mollenvanger in "Les in de Hongerwinter", Gemeentearchief Amsterdam).* De broeders waren in de mogelijkheid zo slim clandestien stroom af te tappen daar energieverbruik streng gerantsoeneerd is geweest. Zij verhuisden tijdelijk naar het Dijsselhofplantsoen bij de Apollolaan (1000 m lopen).

Het Jongenskoor van de Vredesscholen (St.-Franciscus en St.-Cornelis) zong in de Matthäuspassion o.l.v. Piet van Egmond. De dirigent kwam per auto met chauffeur de school bezoeken om te zien hoe het koor geoefend had. Excentriekerwijs voerde hij een pony-kapsel waarbij wij onze lach niet konden inhouden. Maar het koor was goed. Nu kunnen wij deze uitvoering niet meer aanhoren vanwege de trage, slepende (kerkse) zangstijl.

De Vredesscholen St.-Franciscus en St.-Cornelis (alsmede de aparte Heilig Hartschool voor meisjes aan de Ferdinand Bolstraat) waren dus verbonden aan de Vredeskerk (1918). Een toren van 45 meter.

De Vredeskerk was op zondag altijd stampvol.
De vele katholieke bewoners rondom de kerk hadden hun vaste plaats gekenmerkt met een koperen naamplaatje. Toen al verafschuwde ik deze praktijk want je zou immers weggejaagd kunnen worden als je ergens verkeerd zat. Dat betekent dus staan, ruim een uur lang! Daar heb ik als jongen al niet tegen gekund en zo kreeg ik weerstand ter kerke te gaan. En dat was des zondags wel in een costuum en met een kerkboek in fraaie uitvoering (*vol zilverwerk*). Ik verwaarloosde geleidelijk de door de kerk bevolen zondagsplicht.
De kinderrijke buurt (ook wel spottend Papendorp) wordt getypeerd dat elke morgen per portiek (8 gezinnen) wel 50 kinderen naar school gingen.
Een forse man kapelaan Klaas(s)en stierf jong hetgeen op school een schok gaf. In die tijd hadden de geestelijken het nog druk.
De koster (de eerste der vier lagere wijdingen) liep met een sjerp rond voorzien van de tekst “Eerbied in Gods Huis”. Bij de uitgang stond een mannetje met een collectebus voor een “braspenning” maar *Frühschoppen* was hier zeker niet de gewoonte.
Ondanks het post-neogotische karakter van het kerkgebouw (de culturele 19^{e} eeuw eindigt eigenlijk in 1918!) werd collecte gehouden d.m.v. spaarzegeltjes voor een nieuwe Mariakapel. Ten het beeld geplaatst was schrok men zich een hoedje van haar moderniteit en velen zullen haar nooit mooi gevonden hebben.

Annex:
De St.-Willibrorduskerk buiten de veste (aan de Amstel).
De eerste heilige Communie voor mij was in mei 1950.
De Vorming onderging ik daar ik in dit parochie-gebied woonde in deze voormalige Willibrorduskerk. Deze geschiedde in 1955 door mgr J.P. Huibers en was een danig feestelijke gebeurtenis.
Dan was er ook nog een Plechtige Gelofte omstreeks 1955 waarmee de religieuze vorming werd afgesloten.
Voorbereiding op deze feesten geschiedde op de St.-Martinusschool. Ik kreeg daarvoor vrij van school.

Wie op een zondagmorgen de drommen en drommen kerkgangers naar de monumentale ingang van de St.-Willibrordus heeft aanschouwd vergeet dit nooit meer. *En dit is niet meer.*
Het machtige orgel is na de afbraak van de kerk ~1975 verplaatst naar de Roomskatholieke St.-Bavo te Haarlem.

Hyperlinks:

Congregatie van de Broeders van Huijbergen
Beeldbank St.-Franciscusschool
Een verontschuldiging voor seksueel misbruik (*Deze link is er wel zo'n twee jaar geleden geweest*)

(*Laatst bijgewerkt:* 2 VIII 2009, Vele aanvullingen 11 II 2012, 21 VII 2014)